

Пінскі адзел Беларускага кааператыўнага банка ў Вільні (1926–1932 гг.): утварэнне і дзейнасць

А.С. Горны¹, А.Л. Ільін²

Разглядаецца дзейнасць пінскага адзела Беларускага кааператыўнага банка ў 1926–1932 гг. На аснове малавывучаных дакументаў з архіваў Беларусі, Літвы і Польшчы, многія з якіх упершыню ўводзяцца ў навуковы зварот, раскрываюцца ўмовы ўзнікнення адзела, яго фінансавая дзейнасць, кіруючая структура, характарызуецца ўплыў адзела на грамадска-палітычнае жыццё Піншчыны. Аўтары прыходзяць да высновы аб значным уплыве пінскага адзела банка на развіццё беларускага нацыянальнага руху ў Пінскім павеце ў міжваенны перыяд.

Ключавыя словы: Заходняя Беларусь, Пінск, кааператыўны банк, беларускі нацыянальны рух.

The activities of the Pinsk branch of the Belarusian Cooperative Bank in 1926–1932 are discussed. The conditions for the appearance of the branch, its financial performance and governance structure characterized by the impact of separation on the socio-political life of Pinsk are revealed. The authors use little-known documents from the archives of Belarus, Lithuania and Poland, many of which are first introduced into scientific circulation. The authors conclude that the Pinsk branch of the bank had a significant impact on the development of the Belarusian national movement in Pinsk region in the interwar period.

Keywords: Western Belarus, Pinsk, Cooperative Bank, Belarusian National Movement.

У міжваенны перыяд у Заходняй Беларусі ва ўмовах палітыкі паланізацыі польскімі ўладамі беларускага насельніцтва працягвалася арганізацыйнае развіццё беларускага нацыянальнага руху і станаўленне новых формаў палітычнай і сацыяльнай дзейнасці. Адною з такіх ініцыятыў беларускіх актывістаў у Заходняй Беларусі было стварэнне ўласнай фінансавай арганізацыі – Беларускага кааператыўнага банка ў Вільні (БКБ), які павінен быў незалежна ад польскіх фінансавых устаноў аказваць эканамічную дапамогу беларускаму насельніцтву і прыцягваць праз сваю дзейнасць новых прыхільнікаў для беларускага руху. Дадзеная фінансавая структура мела два сваіх філіялы ці аддзелы – у Глыбокім і ў Пінску, адным з эканамічных цэнтраў тагачаснага Палескага ваяводства. Гісторыя пінскага адзела БКБ з’яўляецца маладаследаваннай старонкай беларускай нацыянальнай актыўнасці ў Палессі ў міжваенны перыяд.

У беларускай і замежнай гістарыяграфіі, працах краязнаўцаў праблема дзейнасці пінскага адзела БКБ не стала аб’ектам асобнага даследавання. На сучасным этапе развіцця гістарычнай навукі гэтая тэматыка разглядалася толькі ў сувязі з вывучэннем дзейнасці Беларускага кааператыўнага банка на тэрыторыі Заходняй Беларусі. У прыватнасці ў артыкулах польскай даследчыцы К. Гамулкі і беларускага гісторыка А. Радзюка былі прадстаўлены агульныя звесткі аб існаванні ў Пінску адзела БКБ, яго кіраўніках і колькасці членаў [1, s. 96–97], [2, с. 146–147]. Фрагментарна дзейнасць пінскага адзела разглядалася ў артыкуле А. Ільіна, прысвечанаму развіццю банкаўскай сістэмы ў міжваенным Пінску [3]. Аднак выяўленне ў Цэнтральным дзяржаўным архіве Літвы значнай колькасці дакументаў Беларускага кааператыўнага банка, якія ўпершыню ўводзяцца ў навуковы зварот у дадзеным артыкуле, а таксама выкарыстанне іншых дакументаў з беларускіх і польскіх архіваў ствараюць магчымасць правядзення больш грунтоўнага даследавання адзначанай праблематыкі, раскрыцця раней малавядомых аспектаў дзейнасці пінскага адзела БКБ.

Беларускія грамадскія і палітычныя дзеячы ўжо з 1921 г. рабілі захады па ўтварэнні ўласнай фінансавай установы ў Заходняй Беларусі, але па прычыне палітычных і эканамічных перашкод гэтая ідэя была рэалізавана толькі ў 1925 г. 14 лютага 1925 г. Віленскі акруговы суд зацвердзіў статут таварыства з абмежаванай адказнасцю «Беларускі кааператыўны банк у Вільні», сярод заснавальнікаў якога былі Ф. Ярэміч, А. Луцкевіч, В. Багдановіч, Б. Тарашкевіч, А. Уласаў, П. Мятла, А. Назарэўскі, Р. Астроўскі, С. Рак-Міхайлоўскі і інш. [2, с. 145], [4, с. 29–31]. Аднак арганізацыйная праца па ўтварэнні

кіраўнічай структуры банка і прыцягненні ўкладчыкаў расцягнулася амаль на восем месяцаў, таму БКБ пачаў працаваць толькі ў лістападзе 1925 г. Кіруючымі органамі таварыства былі ўправа, наглядальная рада і агульны сход сяброў банка. Першым старшынёй управы БКБ з'яўляўся Р. Астроўскі, наглядальнай рады – С. Рак-Міхайлоўскі [5, арк. 1]. Як падкрэслівае даследчык А. Радзюк, першапачаткова банк павінен быў быць агульнабеларускай фінансавай установай, якая б аб'ядноўвала дзеячоў розных палітычных арыентацый, аднак хутка ён трапіў пад кантроль Беларускай сялянска-работніцкай грамады [2, с. 146].

Паводле статута, мэтай таварыства было развіццё гаспадарчага дабрабыту яго членаў шляхам прыняцця ўкладаў і выдачы крэдытаў. Падчас уступлення ў БКБ кожны член павінен быў унесці пай у 50 злотых, з якіх 25 злотых уносіліся адразу, а астатнія 25 – на працягу года [6, арк. 7]. На 31 снежня 1925 г. налічвалася 38 сяброў банка, аднак у 1926 г. назіраўся іх значны рост, што было звязана, у першую чаргу, з арганізацыйным станаўленнем БСРГ і дзейнасцю яе агітатараў у правінцыі. Таму, паводле гадавой справаздачы на 1 студзеня 1927 г. у склад банка ўваходзілі ўжо 963 сябры, з якіх 874 – сяляне, 7 – уласнікі гандлёвых і прамысловых прадпрыемстваў, 7 – сельскія і прамысловыя работнікі, 64 – супрацоўнікі дзяржаўных і прыватных устаноў, 11 – прадстаўнікі іншых прафесій [5, арк. 1 адв., 4 адв.]. На канец 1927 г. баланс БКБ складаўся з сумы ў 45 242 злотых і 12 055 долараў ЗША [5, арк. 46]. Неабходна заўважыць, што польскія спецслужбы звязвалі эканамічны рост БКБ у гэты перыяд з фінансавай дапамогай дзеячам БСРГ і кіраўніцтву банка з боку Камінтэрна [7, с. 262]. Да гэтага часу не выяўлена канкрэтных дакументаў, якія б пацвярджалі дадзеную думку, аднак наяўнасць на рахунках Р. Астроўскага, С. Рак-Міхайлоўскага і іншых дзеячаў БСРГ значных грашовых сум у злотых і доларах ЗША ствараюць падставы для больш падрабязнага вывучэння версіі аб савецкай фінансавай дапамозе беларускім арганізацыям у Заходняй Беларусі [5, арк. 10].

Як адзначалася ў першым параграфі статута БКБ, банк меў права ствараць свае рэгіянальныя аддзелы. У пачатку 1926 г. першы аддзел быў утвораны ў мястэчку Глыбокае [2, с. 146]. Пінск як месца размяшчэння другога аддзела БКБ быў абраны, верагодна, Р. Астроўскім, які ў пачатку 1920-х гг. пражываў у гэтым горадзе і меў пэўнае кола сваіх знаёмых. У студзені 1926 г. у Пінску ўжо дзейнічаў прадстаўнік БКБ Міхаіл Васілеўскі (1891 – пасля 1944), які займаўся справай грашовых пераводаў для атрымальнікаў з Піншчыны [8, арк. 2]. Урадзжэнец Слуцкага павета, настаўнік паводле адукацыі, Васілеўскі падтрымліваў цесныя, нават сяброўскія стасункі з Астроўскім яшчэ з часоў іх сумеснай працы ў Слуцкай беларускай гімназіі і пінскім філіяле Польшка-амерыканскага камітэта дапамогі дзесям у пачатку 1920-х гг., меў сталыя кантакты з кіраўніцтвам БСРГ, друкаваўся ў беларускіх газетах левай арыентацыі пад псеўданімам «Пінчук» [9, арк. 380], [10, арк. 5–6]. Кіраўніцтва банка ўскладвала вялікую надзею на адкрыццё свайго аддзялення менавіта ў Пінску, які на той час з'яўляўся адным з эканамічных і гандлёвых цэнтраў Палескага ваяводства. Так у лісце да Васілеўскага Р. Астроўскі, сярод іншага, адзначаў: «Ня трэба так пэсымістычна глядзець, бо банк разьвіваецца, а пінскі аддзел, маю надзею пераশчагалае ўсе [аддзелы]» [8, арк. 9 адв.]. Таксама не выключана, што беларускія дзеячы разлічвалі выкарыстаць пінскі аддзел як яшчэ адну пляцоўку для распаўсюджвання беларускай нацыянальнай свядомасці і палітычных ідэй БСРГ на Палессі, якое знаходзілася на пераферыі беларускага нацыянальнага руху.

Урачыстае адкрыццё пінскага аддзела БКБ адбылося 7 красавіка 1926 г. у памяшканні прасторнага аднапавярховага драўлянага дома на тагачаснай вуліцы Дамініканскай, 13, які здавала ў арэнду яго ўладальніца А. Пугачова, жыхарка вёскі Дабраслаўка Пінскага павета (будынак не захваўся да нашага часу – А.Г., А.І.). Паводле карэспандэнцыі ў газеце «Беларуская справа» на ўрачыстасці «сабралася шмат народу – выключна сялян з недалёкаразмешчаных ад Пінска вёсак Пінкавіцкае, Ставэцкае і Жабчыцкае валасьцёў». З Вільні на адкрыццё аддзела прыбылі пасол польскага сейма П. Мятла і кіраўнік БКБ Р. Астроўскі. Яны азнаёмілі прысутных з дзейнасцю цэнтральнага аддзела банка ў Вільні, яго статутам, тымі фінансавымі аперацыямі, якія будзе праводзіць аддзел банка на Піншчыне. У прыватнасці Астроўскі падкрэсліў, што банк праз таннае крэдытаванне будзе спрыяць сялянам, якія аднаўляюць сваю гаспадарку пасля ваеннага разбурэння [11]. На

мерапрыемстве прысутнічалі таксама першыя 25 членаў пінскага аддзела, прынятыя яшчэ праз цэнтральны віленскі аддзел. Цікава, што для новапрынятых членаў пінскага аддзела пасля адкрыцця быў арганізаваны ўрачысты раўт [8, арк. 9 адв.].

Мясцовая беларуская інтэлігенцыя, дзеячы БСРГ і іншых беларускіх і польскіх леварадыкальных арганізацый праводзілі шырокую агітацыю ў Пінскім павеце, заклікаючы сялян далучацца да працы пінскага аддзела БКБ. У гэтым кірунку, акрамя ўласна М. Васілеўскага, найбольш актыўна дзейнічалі М. Ключановіч, Ю. Кротаў, член мясцовай ячэйкі Камуністычнай партыі Заходняй Беларусі Д. Палякоў-Галайда, старшыня пінскага аддзела Незалежнай сялянскай партыі М. Машчук і інш. [12, арк. 84, 170]. Дзякуючы іх дзейнасці, ўжо ў маі 1926 г. пінскі аддзел меў у сваім складзе, паводле М. Васілеўскага, каля 300 сяброў [13]. Аднак Пінскае староства ў сваёй справаздачы за май таго ж года падавала лічбу ў два разы менш – каля 145 зарэгістраваных членаў [12, арк. 170]. Разам з тым, мясцовая ўлада падкрэслівала, што пасля адкрыцця пінскі аддзел пачаў інтэнсіўна развівацца, а колькасць яго кліентаў значна павялічвалася. На люты 1930 г. аддзел банка налічваў 423 сябры, большасць з якіх складалі сяляне з Пінскага павета [14, арк. 103].

У крыніцах мясцовай польскай адміністрацыі і гістарыяграфіі сустракаюцца сведчанні аб тым, што пінскі аддзел абслугоўваў выключна сваіх зарэгістраваных членаў альбо сяброў БСРГ [2, с. 146], [15, s. 111]. Так, напрыклад, Палескае ваяводскае ўпраўленне ў адной са сваіх справаздач за 1926 г. паведамляла, што кіраўнік аддзела Васілеўскі выдаваў пазыкі «толькі тым, хто прадаставіць партыйны білет» [12, арк. 13]. Дадзенае меркаванне, аднак, не адпавядала рэчаіснасці. У Пінскім павеце арганізацыя мясцовых гурткоў БСРГ пачалася толькі ў чэрвені 1926 г., а найбольш актыўна – у жніўні і верасні, калі пінскі аддзел ужо меў значную лічбу сваіх членаў. Кліентам банка мог быць любы жадаючы, але асобы, якія падавалі дэкларацыі на ўступленне ў лік сяброў банка, мелі пэўныя льготы, напрыклад, маглі атрымаць крэдыт на большую суму і працяглы тэрмін. Кліенты, якія не з'яўляліся пайшчыкамі пінскага аддзела мелі права атрымаць пазыку ў банку, аднак на кароткі тэрмін і абавязкова пад заклад каштоўных рэчаў [8, арк. 16]. Напрыклад, адным з такіх кліентаў у жніўні 1926 г. з'яўляўся вядомы беларускі мастак Я. Драздовіч [8, арк. 39].

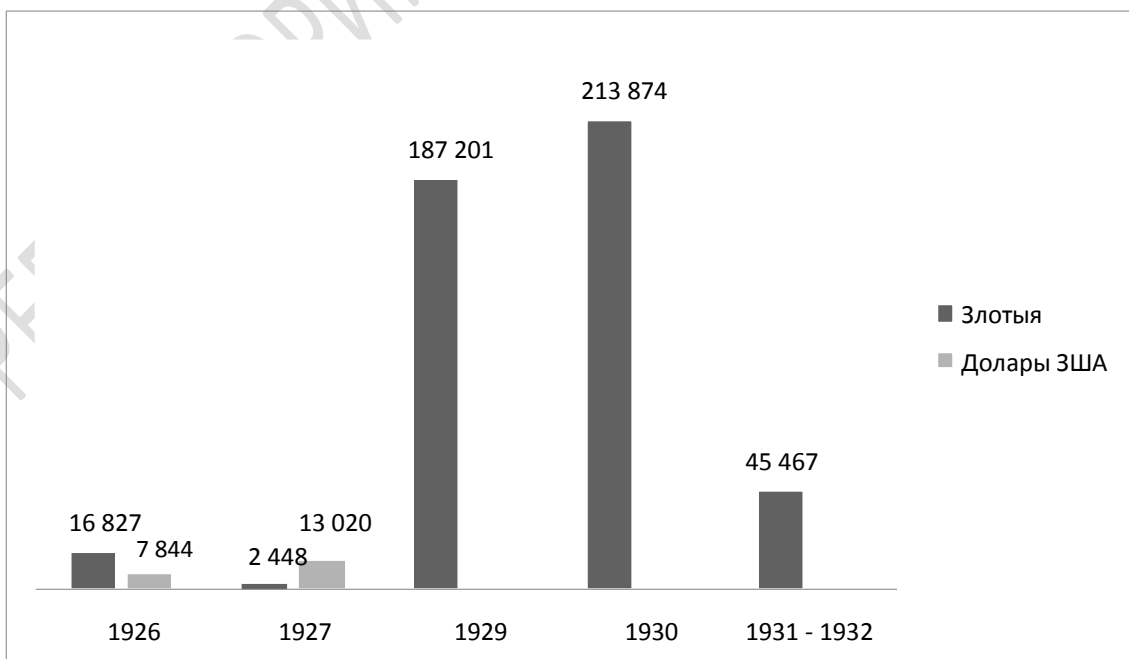
Трэба, аднак, прызнаць, што БСРГ і, у некаторай ступені, КПЗБ аказвалі пэўны ўплыў на пінскі аддзел БКБ, прынамсі ў 1926–1927 гг. Дадзеная акалічнасць дазваляла польскім уладам у гэты перыяд разглядаць дзейнасць аддзела выключна ў прывязцы да дзейнасці мясцовых леварадыкальных груп, што адлюстравана ў дакументах польскай адміністрацыі [10, арк. 1 адв.], [12, арк. 170], [15, s. 118]. Паказальна, што некаторыя пайшчыкі пінскага аддзела, якія нават не праяўлялі ніякай актыўнасці ў грамадска-палітычным жыцці, знаходзіліся пад наглядам паліцыі. Напрыклад, у чэрвені 1927 г. кіраўнік аддзела паведамляў цэнтральнаму кіраўніцтву ў Вільні: «1 чэрвеня гэтага году сябра Банку Марка Саўчончык з вёскі Завідчыцы Хойненскай вол[асці] заявіў, што хойненскі камендант паліцыі Сенкевіч некулькі разоў прымушаў яго выпісацца з ліку сяброў Беларускага Банку, пагражаючы трохмесячнай адсіткай у турме» [16, арк. 110–110 адв.].

Першапачаткова штат супрацоўнікаў пінскага аддзела БКБ складаўся ўсяго з аднаго чалавека – кіраўніка аддзела ці «ўпаўнаважанага цэнтральнага банка». У 1926–1927 гг. гэтую пасаду займаў, як ўжо адзначалася вышэй, М. Васілеўскі, які атрымліваў штотомесячны заробак у 100 злотых [8, арк. 22]. Пасля шматлікіх просьбаў Васілеўскага, у жніўні 1926 г. віленскае кіраўніцтва банка дазволіла пінскаму аддзелу прыняць на працу другога супрацоўніка – Міхаіла Ключановіча (1901–1938), які, паводле банкаўскай дакументацыі, займаў пасаду «канторшчыка» з аплатай у 50 злотых [5, арк. 4], [8, арк. 38]. Трэба адзначыць, што Ключановіч з'яўляўся вядомым беларускім актывістам і літаратарам у Пінску: у мінулым ён быў удзельнікам случкага паўстання 1920 г., у сярэдзіне 1920-х гг. актыўна ўдзельнічаў у арганізацыі гурткоў БСРГ на Піншчыне, стварыў у горадзе руска-беларускую грамадскую бібліятэку [17], [18]. Абодва супрацоўнікі аддзела ажыццяўлялі сваю дзейнасць фактычна да студзеня 1927 г. 5 студзеня Васілеўскі паведаміў у Вільню, што Пінскае староства загадала яму пакінуць абшар Палескага ваяводства па прычыне адсутнасці польскага грамадзянства. Усярэдзіне студзеня 1927 г., падчас ліквідацыі польскімі ўладамі БСРГ і арышту

яе кіраўніцтва, ён быў арыштаваны і па пастанове пракурора Пінскага акруговага суда заключаны ў віленскую турму Лукішкі. Аднак пасля правядзення следства Васілеўскага апраўдалі і вызвалілі з-пад варты; у 1928 г. ён вярнуўся у Пінск, але ўжо не працаваў на пасадзе кіраўніка аддзела, з'яўляючыся толькі яго звычайным сябрам [10, арк. 1–2], [16, арк. 66].

Разгром БСРГ меў пэўныя наступствы як для цэнтральнага віленскага аддзела БКБ, так і для аддзелаў у правінцыі. Былі арыштаваны ўсе члены кіраўнічай управы БКБ у Вільні, над пінскім і глыбоцкімі аддзеламі нависла пагроза канчатковага закрыцця [1, s. 97], [5, арк. 41]. Па прадпісанні Віленскага акруговага суда пінскі аддзел павінен быў прадаставіць па справе Грамады ў якасці рэчавых доказаў касавыя кнігі, вексельныя кнігі, спіс зарэгістраваных сяброў і іншыя дакументы [19, арк. 22]. Тым не менш, нягледзячы на цяжкую палітычную сітуацыю, колькасць кліентаў і сяброў аддзела не зменшылася, а наадварот узрасла. М. Ключановіч, які кіраваў справамі аддзела ў гэты перыяд, паведамляў у Вільню: «Штодзённа зварочваюцца ў Пінскі Аддзел многа кліентаў: адны – плаціць грошы, другія – пазычыць, а трэйція – запісацца. І ўсе чакаюць упаўнаможанага на Пінскі Аддзел» [16, арк. 65]. 22 лютага 1927 г. управа БКБ у Вільні прызначыла ў Пінск новага кіраўніка – Баляслава Антановіча (1877–?), які праз тры дні прыняў справы аддзела. Паводле паліцэйскіх данясенняў, Антановіч нарадзіўся ў маёнтку Грушаўка Ляхавіцкай воласці, да пераезду ў Пінск пражываў у Баранавічах, меў добрую маральную рэпутацыю [16, арк. 62], [20, арк. 97]. Ён кіраваў пінскім аддзелам да самага яго закрыцця ў 1932 г. М. Ключановіч працаваў у банку да 1 жніўня 1928 г., калі ў сувязі з агульным скарачэннем штату БКБ быў зволены з пасады «канторшчыка» [8, арк. 106].

Асноўная дзейнасць пінскага аддзела БКБ заключалася ў прадастаўленні сялянам і іншым кліентам пазык. Напрыклад, у 1927 г. крэдыты выдаваліся ў асноўным у доларах ЗША, пасля – выключна ў злотых [8, арк. 81]. На 1929 г. аддзел выдаваў сваім сябрам пазыкі на тры месяцы ў памеры 400 злотых пад 14 % гадавых з правам адтэрміноўкі выплаты яшчэ на тры месяцы [16, арк. 114], [20, арк. 97]. У асноўным сяляне звярталіся ў аддзел за пазыкамі перад значнымі сельскагаспадарчымі работамі – пасевам збожжа і інш. Банк таксама прымаў ад кліентаў тэрміновыя ўклады, аднак іх колькасць была невялікай, напрыклад у 1928 г. налічвалася ўсяго 2 рахункі на суму ў 572 долары ЗША [5, арк. 44]. Пінскі аддзел не займаўся крэдытаваннем беларускіх сельскагаспадарчых кааператываў, якія існавалі на тэрыторыі Пінскага павета [21, арк. 8].

Дыяграма 1 – Выдача крэдытаў насельніцтву пінскім аддзелам БКБ у злотых і доларах ЗША у 1926–1932 гг. Крыніца [5, арк. 4 адв., 44, 82, 102, 124].

Паводле сведчанняў польскіх уладаў, пасля разгону БСРГ пінскі аддзел пачынаў паступова прыходзіць у заняпад [15, s. 119]. Аднак аналіз дакументацыі БКБ дазваляе сцвярджаць, што аддзел банка ў Пінску ў гэты перыяд развіваўся і даволі паспяхова працаваў амаль да канца 1930 г. Аб гэтым сведчыць узростанне сумы і колькасці крэдытаў, выдаваемых насельніцтву на працягу 1926–1930 гг. (дыяграма 1). У 1929 г. сальда касы аддзела прадстаўляла даволі значныя сумы ў злотых, на што звяртала ўвагу нават віленскае кіраўніцтва банка [8, арк. 143].

Неабходна адзначыць, што аддзел БКБ з’яўляўся адным з асяродкаў беларускасці ў Пінску і Пінскім павеце, значным каталізатарам нацыянальнай свядомасці мясцовых жыхароў. Уся ўнутраная і знешняя дакументацыя аддзела вялася выключна на беларускай мове. Праз дакументацыю аддзела можна прасачыць, як частка малапісьменных сялянцаў пры звароце ў банк за пазыкай імкнулася аформіць сваю заяву на літаратурнай беларускай мове [22, арк. 1, 22, 34]. Аддзел быў месцам, дзе праходзілі адукацыйныя лекцыі для сялянства на тэму кааперацыі, якія арганізавалі вядомыя беларускія дзеячы [16, арк. 8]. У памяшканні аддзела часам ажыццяўляўся збор грашовых сродкаў для Таварыства беларускай школы (ТБШ) і іншых беларускіх культурна-асветніцкіх устаноў [23, арк. 1].

Фактычна з канца 1930 г. у працы пінскага аддзела пачалі праяўляцца крызісныя з’явы. Яны былі выкліканы як агульным станам развіцця цэнтральнага віленскага аддзела банка, так і мясцовымі ўмовамі эканамічнага жыцця. Галоўнай праблемай банка ў гэты перыяд стала вялікая колькасць даўжнікоў. Як сцвярджаў бухгалтар БКБ І. Біндзюк, банк па розных прычынах ляльна адносіўся да даўжнікоў і не патрабаваў вяртання крэдытаў, таму фактычна 90 % капіталу было наўпрост раздадзена [2, с. 150]. З іншага боку ў Пінску ў гэты перыяд пачалі з’яўляцца польскія крэдытныя ўстановы – касы Стэфчыка, камунальныя касы ашчаднасці, якія прапаноўвалі сялянам лепшыя ўмовы крэдытавання [15, s. 119]. Па гэтых прычынах колькасць крэдытаў, выданных пінскім аддзелам значна зменшылася. Таму віленскае кіраўніцтва ў 1932 г. прыняло рашэнне зачыніць аддзел. На працягу некалькіх месяцаў аддзел прымаў толькі выплаты па раней узяты пазыка. 31 сакавіка 1932 г. паводле пастанова сумеснага пасяджэння нагляднай рады і ўправы БКБ у Вільні пінскі аддзел банка быў ліквідаваны, а яго кіраўнік Б. Антановіч пераехаў у Вільню [5, арк. 124].

Такім чынам, у Пінску ў 1926–1932 гг. дзейнічаў філіял ці аддзел беларускай фінансавай установы ў Польшчы – Беларускага кааператыўнага банка. Асноўная дзейнасць аддзела заключалася ў прадстаўленні пазыкаў сельскаму насельніцтву Пінскага павета на льготных умовах. З 1926 па 1930 гг. паслугі банка карысталіся шырокім попытам сярод сялян. Знаходзячыся пэўны час пад уплывам БСРГ і іншых леварадыкальных груп, пінскі аддзел быў значным асяродкам беларускага нацыянальнага руху ў горадзе і рэгіёне. Можна сцвярджаць, што дадзеная ўстанова была найбольш жыццяздольнай сярод усіх беларускіх устаноў (гурткі БСРГ, ТБШ і беларускія кааператывы), якія існавалі на Піншчыне ў міжваенны перыяд.

Літаратура

1. Gomółka, K. Białoruskie instytucje życia gospodarczego w II Rzeczypospolitej / K. Gomółka // Białoruskie zeszyty historyczne. – 1997. – Т. 8. – С. 90–98.
2. Радюк, А.Л. Деятельность Белорусского кооперативного банка в Вильно в 1925–1938 гг. / А.Л. Радюк // Историческое пространство / Проблемы истории стран СНГ. – 2012. – С. 144–153.
3. Ильин, А.Л. Из истории банковского дела в Пинске в межвоенный период / А.Л. Ильин // Развитие банковского сектора экономики и совершенствование подготовки банковских специалистов : материалы Международной научно-методической конференции, Пинск, 13–15 октября 2004 г. / редкол. : С.Г. Голубев, О.В. Володько, Е.К. Нестеренко. – Пинск : ПГВБК Нац. банка РБ, 2004. – С. 139–142.
4. Статут Беларускага Коопэратыўнага Банку ў Вільні. – Вільня : Druk. Sp. Wytw., 1925. – 30 с.
5. Lietuvos centrinis valstybės archyvas (LCVA). – F. 375. – Ap. 1. – В. 17.
6. Дзяржаўны архіў Брэсцкай вобласці (ДАБВ). – Ф. 2031. – Воп. 5. – Спр. 536.
7. Кароткі нарыс беларускага пытання. – Мінск : Логвінаў, 2009. – 396 с.
8. LCVA. – F. 375. – Ap. 1. – В. 73.

9. Archiwum Akt Nowych. – Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Warszawie. – Sygn. 1062.
10. ДАБВ. – Ф. 1 – Воп. 2. – Спр. 2860.
11. Прысутны. Урачыстае адкрыццё Пінскага Аддзелу Беларускага Кааператыўнага Банку ў Вільні / Прысутны // Беларуская справа. – 1926. – № 6. – С. 6.
12. ДАБВ. – Ф. 2003. – Воп. 2. – Спр. 535.
13. Пінчук. Пісьмо з Піншчыны / Пінчук // Беларуская справа. – 1926. – № 13. – С. 4.
14. LCVA. – F. 375. – Ap. 1. – B. 76.
15. Polesie w polityce rządów II Rzeczypospolitej. Dokumenty do dziejów Kresów Północno-Wschodnich II Rzeczypospolitej / wstęp, opracowanie naukowe W. Śleszyński, A. Jodzio. – Białystok, Kraków : Avalon, 2009. – 264 s.
16. LCVA. – F. 375. – Ap. 1. – B. 8.
17. Ёрш, С. Міхась Ключановіч – сліцкі паўстанец / С. Ёрш // Czasopis. – 2015. – № 1. – S. 34–37.
18. Ильин, А. «Шалаш поэтов» / А. Ильин // Гістарычная брама. – 2004. – № 1. – С. 59–62.
19. LCVA. – F. 375. – Ap. 1. – B. 75.
20. ДАБВ. – Ф. 2001. – Воп. 4. – Спр. 3809.
21. ДАБВ. – Ф. 1. – Воп. 9. – Спр. 47.
22. LCVA. – F. 375. – Ap. 1. – B. 74.
23. ДАБВ. – Ф. 2032. – Воп. 1. – Спр. 180.

¹Гродненский государственный
университет им. Я. Купалы

²Полесский государственный университет

Поступила в редакцию 25.10.2015